

# VPLYVY EURÓPSKEJ HUDOBNEJ KULTÚRY NA SLOVENSKÉ VOKÁLNE UMENIE V ZRKADLE HISTORICKÝCH KONTEXTOV A OSOBNOSTÍ

Marta Polohová

## Abstract

*Main goal of this study is to show the european musical cultur impact following slovakian vocal school establishing and slovakian vocal art in historical context and personalities reflection. This contribution is oriented on vocal mentoring and opera praxis of individual vocal pedagogists from various parts of Europe, that in end result had a positive impact on slovakian vocal school formation. This study also deals with action of abroad visiting conductors, vocalists and prominent opera societies in SND opera in Bratislava also cooperation and our vocalists appearing on abroad opera scenes.*

## Key words

Vocal pedagogy. Interpreter art. Tradition. Multicultural conjunction. Institutional basis. Slovak vocal school. Belcantes principle of singing. Vocal and pedagogic celebrities.  
(Times New Roman 12)

## Text of the Article

O začiatkoch formovania slovenského vokálneho umenia môžeme hovoriť až po vzniku Československej republiky v roku 1918 a jeho vývoj bol úzko spojený s celkovou kultúrno-spoločenskou situáciou. Hudobné aktivity na Slovensku na začiatku 20. storočia odrážali nacionálnu diferenciaciu v centrách hudobného života i skutočnosť, že v porovnaní s inými okolitými štátmi stupeň vyspelosti a profesionálnej úrovne týchto aktivít nebol adekvátny väčším európskym kultúram. Z toho jednoznačne vyplýva, že vyspelá európska hudobná kultúra bola nápomocná pri budovaní slovenskej hudobnej kultúry a umeleckého školstva na profesionálnej báze. Slovenská hudobná kultúra totiž začínala svoj život v novej republike bez jedinej vlastnej profesionálnej inštitúcie. Dôležitú úlohu v týchto vývojových aktivitách v oblasti vokálneho umenia a vokálnej pedagogiky na Slovensku zohrali českí hudobníci – dirigenti, nástrojoví hráči, speváci a hudobní pedagógovia. Z početných mien spomeňme dirigentov *Milana Zunu*, *Oskara Nedbala*, jeho synovca *Karla Nedbala*, *Josefa Vincoureka*, režiséra *Bohuša Vilíma*, spevákov *Zdenka Ruth-Markova*, *Zdenka Knittla*, *Josefa Peršla*, *Máriu Peršlovú* a i., ktorí stáli pri zrode opery Slovenského národného divadla v Bratislave (1920). Profesionálny operný súbor sa formoval z členov divadelnej spoločnosti – *Divadlo sdružených měst východočeských*, vedenej riaditeľom *Bedřichom Jeřábkom*. Opera SND začala svoju činnosť v roku 1920 operou *Bedřicha Smetanu Hubička*<sup>1</sup>.

*Vplyvy európskej hudobnej kultúry na slovenské vokálne umenie môžeme vnímať z hľadiska viacerých uhlov pohľadu. Ako prvý môžeme uviesť výhodnú geografickú polohu Bratislavy medzi Viedňou a Budapešťou. Mnohí známi umelci sa tu zastavili na ceste z jedného kultúrneho centra do druhého a to nielen počas Rakúsko-Uhorskej monarchie, ale aj v rokoch prvej ČSR (W. A. Mozart, L. van Beethoven, F. Liszt, A. G. Rubinstein, C. Schumannová, J. Brahms, B. Bartók). Predpokladá sa, že ich vystúpenia významnou mierou prispeli k formovaniu umeleckého vkusu bratislavského publika*

---

<sup>1</sup> JURÍK, M.: Hudobné divadlo na Slovensku. In: *Rok slovenskej hudby 1996*. Propagačná publikácia, Bratislava 1995, s. 33 - 37.

v oblasti interpretácie a hudobnej literatúry. Zároveň prehlbovali záujem o aktívnu hudobnú činnosť. Zásluhou prelínania viedenskej a budapeštianskej kultúry sa vytvárala v Bratislave priaznivá situácia na bohatý hudobný život. Pretrvávajúca tradícia domáceho pestovania hudby vytvárala podmienky pre súkromných učiteľov hudby. Tento fakt umožnil viacerým pedagógom spevu dochádzať vyučovať z Viedne do Bratislavy (napr. Arthur Wolf, Gusta Krafft-Bellová).

*Druhým uhlom pohľadu* bola národnostná pestrosť obyvateľstva Bratislavy<sup>2</sup> v tomto období.

*Dalším bodom v našej mozaike* bol obrovský rozmach kultúrneho diania v medzivojnovom období na Slovensku. V rokoch 1920–1938 sa vystriedal na bratislavskom javisku celý rad vynikajúcich zahraničných sólistických zjavov. Z množstva hosťujúcich spevákov spomeňme *Emmu Destinnovú* (1923, 1925), *Karla Buriana* (1920), *Otakara Mařáka* (od r. 1921 viackrát), *Kristínu Morfovú* (1920–1935), *Adu Sariovú* (od r. 1928 niekoľko rokov po sebe), *Fiodora Šal'apina* (1934), *Máriu Némethovú* (1926–1948), *Tatianu Menotti*, (častý hosť v sezónach tzv. slovenského štátu) a ďalších. Sopranistka *Rose Pauly* (1894–1975) vlastným menom Róza Pollaková, prešovská rodáčka v Salzburgu, v tridsiatych rokoch patrila k výrazným zjavom nemeckej opernej kultúry. Podľa výroku skladateľa *Richarda Straussa* bola v tom čase jeho najlepšou interpretkou *Elektry*. V Bratislave sa objavila iba raz v roku 1931 ako *Marta* v predstavení *d'Albertovej Nížiny*.<sup>3</sup> Z operných súborov, ktoré sa predstavili na bratislavskej opernej scéne to boli *viedenská Volksoper*, *milánska La Scala* (1933 Verdiho *Rigoletto*, 1934 Rossiniho *Barbier zo Sevilly*), *parížska Opera comique*, *Nové nemecké divadlo z Prahy*, operný súbore z *Budapešti*, sólistické skupiny zo *Štátnej opery z Viedne* a z talianskych operných scén, množstvo vynikajúcich nástrojových hráčov a komorných súborov. Tým sa Bratislava a Slovensko dostávali do európskeho kontextu hudobných aktivít.

Účinkovanie významných operných spoločností v opere SND v Bratislave, spolupráca slovenských operných spevákov – pedagógov so svetovými opernými spevákmi, pod taktovkou výnimočných dirigentských osobností (Richard Strauss, Pietro Mascagni, Oskar Nedbal, Karel Nedbal, a i.) *formovali slovenských pedagógov spevu a ich estetické názory na ideálny spevácky prejav*. Domnievame sa, že konfrontačný interpretačný aspekt zohral významnú úlohu pri kryštalizovaní sa slovenskej speváckej školy a speváckeho umenia v celoeurópskom meradle. Pre súbore i obecenstvo boli tieto hosťovania tiež vďačným konfrontačným priestorom, cez ktorý sa dostával bratislavský ansámbl do stredoeurópskeho operného povedomia. Dôležitú úlohu v napájaní Slovenska do prúdu progresívneho celoeurópskeho smerovania zohrali tvorivé koncepcie Nedbalovcov uvádzaním takých významných diel svetového operného repertoáru ako boli diela R. Straussa, I. Stravinského, B. Bartóka, D. Milhauda, P. Hindemitha a ďalších.<sup>4</sup> Rozmach kultúrneho diania v medzivojnovom období na Slovensku (1920–1938) kladne zhodnotil aj kritik Jaroslav Blaho:

*„Bilancovanie hosťujúcich zahraničných dirigentov a predovšetkým spevákov v opere SND v medzivojnových rokoch je dôkazom, že súbore Nedbalovcov mali v stredoeurópskych reláciách dobrý zvuk. Ten napokon umocňovali od roku 1925 pravidelné zájazdy do Viedne, účasť viedenskej kritiky na profilových, resp. dramaturgicky kuriózných bratislavských premiérach. Oskar Nedbal spolu so svojim*

<sup>2</sup> ŠIŠKOVÁ, Ingeborg: *Zmeny v národnostnej a sociálnej štruktúre Bratislavy v 20. rokoch*. In: Slovenská hudba roč. 25, č. 4, 1999, s. 426. Zloženie bratislavského obyvateľstva podľa národnostných skupín:

	<i>Slováci</i>	<i>Nemci</i>	<i>Maďari</i>	<i>iné</i>
r. 1910	11 673	32 790	31 705	2 055
r. 1919	27 481	30 165	24 126	1 421
r. 1921	37 038	25 837	20 731	9 583 (z toho 3758 sa hlásilo za Židov)
r. 1930	60 212	32 001	18 890	11 941 (z toho 4747 sa hlásilo za Židov)

<sup>3</sup> BLAHO, J.: *Hviezdne večery v SND*. In: *Hudobný život*, č. 6, 1999a, s. 36 - 37.

<sup>4</sup> BLAHO, J.: *Hosťujúci zahraniční speváci na scéne opery SND v rokoch 1920–1945*. In: *Sto rokov nového operného divadla v Bratislave*, Mestský dom kultúry a osvetu, Bratislava 1986. s. 73 - 74.

*nástupcom, synovcom Karlom Nedbalom sa zaslúžili o náročnú umeleckú a repertoárovú profiláciu Opery Slovenského národného divadla v Bratislave.*“<sup>5</sup>

Začiatkom štyridsiatych rokov sa situácia zmenila, dovtedajšie kontakty s opernou Viedňou ustali, hoci sa manifestačne hlásala spriaznenosť slovenskej a veľkonemeckej kultúry. Komplikovaná zahranično-politická situácia vzhľadom na blížiaci sa vojnový konflikt znamenala citeľný úbytok zahraničných hosťujúcich spevákov v bratislavskej opere. Rozpadom Československa na prelome rokov 1938/39 a odchodom Karla Nedbala z Bratislavy sa skončila jedna veľká éra opery Slovenského národného divadla.

Kultúrno-spoločenské pomery v ČSR na sklonku roku 1938 nepriaznivo ovplyvňovali snahy nacistického Nemecka, ktoré neskôr prepukli do vojnového konfliktu (1939-45). Druhá svetová vojna z hľadiska európskych hudobno-kultúrnych dejín spôsobila násilné pretrhnutie dovtedajšieho vývoja i vzájomnú izoláciu jednotlivých rozvinutých kultúr. Obdobie tzv. Slovenského štátu prinieslo mnohé negatíva smerom k vzájomným vzťahom s európskou hudobnou kultúrou - uzavretie sa pred svetom, odchod väčšiny erudovaných českých spevákov a pedagógov zo Slovenska, koniec hosťovania zahraničných umeleckých osobností u nás, aj našich spevákov v zahraničí.

Rozvoj hudobného a dramatického umenia na Slovensku po roku 1948 ovplyvňoval systém ideologicky motivovaného riadenia a usmerňovania umeleckej tvorby. Princípy a normy tzv. *socialistického realizmu* mali regresívny dosah na všetky tvorivé generácie v rámci slovenskej hudobnej kultúry. Vzostup slovenského vokálneho umenia v 50. rokoch pokračuje dôslednejším poslovenčovaním slovenskej opernej scény. Uvádzanie pôvodných hudobno-dramatických diel slovenských autorov sa stalo prvoradou úlohou opery SND.<sup>6</sup>

*Vplyvy európskej hudobnej kultúry po roku 1948 vnímame najmä cez účinkovanie významných operných spevákov a dirigentov z tzv. východného bloku. V rokoch 1948 až 1989 sa v opere SND v Bratislave predstavil rad pozoruhodných vokálnych zjavov svetovej opernej scény zo štátov východnej Európy. V Bratislave hosťovali taká spevácke osobnosti akými boli: Atlantov, Obrazcovova, Milaškina, Mazurok, Nesterenko, Miller, Tokody, Gjaurov, Gjuzev, Herlea, Iordachescu, Freniová a iní. Ich vystúpenia boli nielen obohatením a inšpiráciou pre náš operný svet, no formovali aj vokálny vkus našich spevákov i pedagógov spevu, ktorý sa začiatkom 70. rokov pod vplyvom krízy vokálneho umenia na Slovensku dostával „do pomýlených kolají hľadania akejsi národnej špecifickosti slovenskej vokálnej školy.*“<sup>7</sup>

*Najvýraznejší vplyv európskej hudobnej kultúry na slovenské spevácke umenie v prvej polovici 20. storočia zaznamenávame prostredníctvom osobností vokálnej pedagogiky. Súviselo to jednak*

<sup>5</sup> BLAHO, J.: Hosťujúci zahraniční speváci na scéne opery SND v rokoch 1920–1945. In: *Sto rokov nového operného divadla v Bratislave. Zborník prác z muzikologickej konferencie*. Bratislava : Mestský dom kultúry a osvety, 1986. s. 72 - 78.

<sup>6</sup> Uvedenie slovenských operných diel na scéne opery SND v Bratislave po roku 1946: *Eugen Suchoň*: Krútnava 1949, 1999, Svätopluk 1960, 1990, 1994, 1998; *Ján Cikker*: Juro Jánošík 1954, Beg Bajazid 1957, Vzkriesenie 1962, 1996, Mister Scrooge 1963, 2011, Hra o láske a smrti 1973, Rozsudok 1979, Obliehanie Bystrice 1983, Zo života hmyzu 1987; *Alexander Moyzes*: Udatný kráľ 1967; *Ladislav Holoubek*: Rodina 1960, Profesor Mamlock 1966, *Tibor Frešo*: Martin a slnko 1975, 2006 (opera pre deti), Francois Villon 1986; *Tibor Andrašovan*: Figliar Geľo 1958, Biela nemoc 1968; *Bartolomej Urbanec*: Pani úsvitu 1976, Tanec nad plačom 1979; *Juraj Beneš*: Cisárové nové šaty 1969, Hostina 1984, The Players 2004; *Miroslav Bázlik*: Peter a Lucia 1967; *Igor Dibák*: Sviatnik 1977; *J. Hatrík*: Šťastný princ 1988 (opera pre deti); *Milan Dubovský*: Veľká doktorská rozprávka 1992, Tajomný kľúč 2000 (operu pre deti); *L. Kupkovič*: Trojruža 1996; *Martin Burlas*: Kóma 2008.

<sup>7</sup> BLAHO, J.: Osobnosti svetovej opery v SND 1948-1989. In: *Hudobný život*, č. 12, 1999b, s. 36-37.

s chýbajúcou slovenskou inštitucionálnou základňou a speváckym školením jednotlivých vokálnych pedagógov v rôznych častiach Európy, ako aj s ich pôsobením v mnohých európskych operných domoch. Slovenská spevácka škola sa tak formovala vplyvom viacerých speváckych škôl, ktoré sem prenikli cez pedagogické osobnosti činné na Slovensku a cez ich žiakov. Prostredníctvom skúseností iných národných škôl si tak slovenská spevácka škola hľadala svoju cestu k vokálnej interpretácii v národnom jazyku. Pre formujúcu sa slovenskú vokálnu pedagogiku a spevácke interpretačné umenie boli tieto prieniky kultúr jednoznačne prínosom, vzhľadom na dlhodobú históriu a úroveň vokálneho umenia v okolitých európskych štátoch.

Zakladajúca osobnosť vokálnej pedagogiky na Slovensku - český výkonný huslista, skladateľ, spevák a pedagóg *Josef Egem* si osvojil spevácku techniku bel canta na viedenskom konzervatóriu u Augusta Ifferta. *Darina Žuravlevová* prostredníctvom svojej profesorky Márie Fleischerovej v Brne preniesla na Slovensko prvky francúzskej speváckej školy (hlboké postavenie hrtanu, krytie tónu, ...). Dlhoročný popredný člen opery SND *Arnold Flögl* študoval spev u bratov Emila a Karla Buriana v Prahe, ktorí boli školení belcantovou technikou. *Anna Korínska* považovaná za nestorku slovenskej speváckej školy študovala spev u viacerých pedagógov: v Košiciach u bývalej záhrebskej speváčky Márie Pohlovej, v Budapešti u Gejzu Lászlóa a Erzsi Gervayovej a vo Viedni u Theodora Lierhammera a Käthe Rantzaouovej. Vo svojich vyučovacích princípoch tak skĺbila poznatky maďarskej a viedenskej školy s talianskym bel cantom.

Pôsobenie našej prvej generácie vokálnych pedagógov<sup>8</sup> vo viacerých európskych operných centrách (Viedeň, Budapešť, Brno, Mannheim, Riga, Bern, Lugano, Bazilej, Záhreb, Drážďany, Barcelona, Waršava, Praha, Krakov), je dôkazom ich vokálneho majstrovstva i multikultúrnych prienikov a vplyvov. Formovalo ich prostredie operných scén, na ktorých dlhé roky pôsobili, vynikajúce dirigentské i režisérске osobnosti a tiež ich výnimoční spevácki kolegovia. Otvorenosť celoeurópskemu opernému daniu, najmä vždy kvalitnému obsadeniu viedenskej opery, kde sa prezentovali väčšinou interpreti odchovaní „belcantovou“ speváckou školou, zohralo významnú úlohu pri budovaní vokálnej pedagogiky na Slovensku.

Vplyvom európskej hudobnej kultúry sa „nevyhla“ ani druhá generácia vokálnych pedagógov na Slovensku. *Magda Móryová* po ukončení vysokoškolského štúdia v odbore klavír a spev v Drážďanoch si zdokonaľovala svoje spevácke umenie vo Viedni u Jenny Korbovej a dva roky v Budapešti u Terézie Krammerovej. Niekoľko rokov bola sólistkou nemeckej štátnej opery v Prahe, Essene a v Stuttgarte. *Mária Medvecká* študovala spev na konzervatóriu v Prahe u Doubravky Branbergerovej a u Jaromíry Tomáškovkej. Neskôr súkromne navštevovala hodiny spevu u Anny Korínskej. *Mária Smutná-Vlková* po absolútoriu u Josefa Egema študovala súkromne u Gusty Kraft-Bellovej, Franja Hvastiju a u A. Korínskej.

*Štefan Hoza* po štúdiách na HDA v Bratislave u Josefa Egema odišiel na štúdium spevu do Milána k *J. Piccolimu* a o tri roky neskôr do Viedne ku Camile Steinbrückovej. Pohostinsky vystupoval na viacerých zahraničných scénach ako v Záhrebe, Viedni, Budapešti, a v Drážďanoch.

*Imrich Godín* jeden z najúspešnejších slovenských spevákov a pedagógov študoval spev súkromne vo Viedni (M. Uľanovský), v Paríži (prof. Bernardi), v Berlíne, v Prahe (C. Steinbrücková), v Ríme<sup>9</sup> (R. Stracciari) a v Miláne (E. Manni). Svoju úspešnú spevácku kariéru začal vo Viedenskej štátnej opere, súčasne pôsobil aj ako sólista opery v Stuttgarte. Zároveň hosťoval na popredných operných scénach i koncertných pódiiach – v Berlíne, Hamburgu, Mníchove, Paríži, Budapešti, Prahe, Salzburgu, Ženeve, Norimbergu, Ríme, Amsterdame, Zürichu pod taktovkou vynikajúcich dirigentských osobností: *Bruna Waltera*, *Artura Toscaniniho*, *Carla Böhma*, *Klemensa Krausa* a ďalších. Všetky úlohy spieval v pôvodnom jazyku.

<sup>8</sup> Prvú generáciu pedagógov spevu na Slovensku tvoria: J. Egem, D. Žuravlevová, A. Flögl, A. Korínska.

<sup>9</sup> Časté konzultácie I. Godina u prof. Stracciariho v Ríme v dôsledku druhej svetovej vojny museli prestať. K šesťdesiatinám Imricha Godina. In: *Slovenská hudba*, roč. XI, č. 10, 1967, s. 479.

*Janko Blaho* študoval spev súkromne u Kristíny Morfovej v Prahe a 8 mesiacov u Stefana Stevu v Miláne. V tridsiatych rokoch dostal ponuku účinkovať v USA, ktorú však odmietol. Na javisku bol však partnerom mnohým speváckym osobnostiam: Fiodorovi Šal'apinovi, Otakarovi Mařákovi, Jarmile Novotnej, Ade Sari, Márii Nemeth i ďalším. Koncertoval po celej ČSR, v Poľsku, Maďarsku, Rumunsku, Nemecku, Číne....

*Anna Hrušovská* študovala spev súkromne u Josefa Egema. Po ročnom štipendiu na Neues Wiener Konservatorium u A. Gallovej sa zdokonaľovala v speváckom umení u Ruženy Herlingerovej v Prahe. Operné angažmán zaviedli A. Hrušovskú do operných domov v Ústí nad Labem, viedenskej Volksoper a Grázu. V roku 1945 sa vrátila do bratislavskej opery. Hoci dostala mnoho ponúk uplatniť sa na európskych operných scénach, na naliehanie matky sa rozhodla zostať v Bratislave.

*Mária Kišonová-Hubová* študovala spev u J. Egema, vo Viedni u Anny Schönwaldovej a neskôr v Bratislave u A. Korínskej. Po štúdiu na konzervatóriu vo Viedni dostala ponuku z Göttingenu, z Hamburgu i z Volksoper vo Viedni, možnosti jej zahraničného host'ovania však zničili vojnové udalosti.

Vplyv európskeho speváckeho umenia sa odzrkadľuje i v práci najvýraznejších osobností slovenskej vokálnej pedagogiky na začiatku 21. storočia, ktorými sú *Vlasta Hudecová*, *Zlatica Livorová* a *Eva Blahová*. Ako odchovankyne *Anny Hrušovskej* vstrebávali v čase svojich štúdií prostredníctvom svojej pedagogičky najlepšie výdobytky svetovej speváckej školy. Výsledky ich úspešnej pedagogickej činnosti svedčia o kvalite a pedagogickom majstrovstve tejto výnimočnej osobnosti, ktorej 100. výročie narodenín sme si pripomenuli v januári tohto roku (2012). Z ich speváckych tried vyšli také výrazné spevácke osobnosti ako sú *Lubica Vargicová*, *Manuela Neuman*, *Eva Jenisová*, *Dalibor Jenis*, *Otokar Klein*, *Vladimír Kubovčik*, *Pavol Remenár*, *Magdaléna Kožená*, *Gustáv Beláček*, *Michal Lehotský*, *Terézia Babjaková*, *Mária Porubčinová*, *Lenka Máčiková*, *Linda Ballová* a mnoho ďalších. Uvedení absolventi sú nositeľmi laureátskych titulov z medzinárodných speváckych súťaží (Rio de Janeiro, Belvedere, Alfredo Kraus, Toti dal Monte, Ada Sari, Aslico, Drážďany, Karlove Vary...), účinkujú vo významných svetových operných domoch (La Scala, Met, Covent Garden, Viedeň, Paríž, Madrid, Mníchov, Berlín, Buenos Aires, Bolšoj Teatr, Teatr Wielki atď) a na najprestížnejších operných festivaloch (Glyndenbourne, Aix en Provence, Pesaro...).

Vokálna pedagogika na Slovensku má už za sebou vyše 90-ročnú históriu. Keďže pri svojom konštituovaní nemala z čoho vychádzať, ani na čo nadviazať, musela sa oprieť o skúsenosti iných vokálnych škôl. Skĺbením základných princípov najmä talianskej a nemeckej speváckej školy v prepojení na slovenskú ortofóniu a ortoepiu sa rodila *slovenská spevácka škola*, ktorá v podstate rešpektovala taliansky „belcantový“ princíp spievania: ľahko, voľne, na dychu tvorený tón s dostatočnou hlavovou rezonanciou. Hoci sa nedá akceptovať existencia slovenskej speváckej školy v zmysle hlasovej techniky, dá sa hovoriť už o určitej tradícii, ktorá tu vznikla vďaka *výrazným speváckym a pedagogickým osobnostiam*. V postavách, ktoré stvárnilo vo svojej celoživotnej umeleckej i pedagogickej činnosti, vytvorili nielen nezmazateľnú stopu, zanechali nám krásny umelecký odkaz i svetlú spomienku, no kvalitou svojich aktivít sa dokázali začleniť do celoeurópskeho hudobného diania.

## BIBLIOGRAPHY

BLAHO, J. 1999a. Hviezdne večery v SND. In: *Hudobný život*, č. 6, 1999, s. 36-37.

BLAHO, J. 1986. Host'ujúci zahraniční speváci na scéne opery SND v rokoch 1920–1945.

In: *Sto rokov nového operného divadla v Bratislave. Zborník prác z muzikologickej konferencie*. Bratislava : Mestský dom kultúry a osvety, 1986, s. 72-78.

BLAHO, J. 1985. Pri storočnici A. Flögla. In: *Hudobný život*, č. 15, 1985, s. 5.

HOZA, Š. 1989. *Ja svoje srdce dám. (Kniha spomienok 1. a 2. diel)*. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1989. 324 s. ISBN 80-2200-029-9

KRČMÉRY-VRTELOVÁ, J. 1975. Zo spomienok na Arnolda Flögla. In: *Večerník*,  
Bratislava, 11.7.1975, s. 7.

POLOHOVÁ, M. 2008. Vývoj vokálnej pedagogiky na Slovensku, dizertačná práca, UMB Banská  
Bystrica, 194 s.

ŠIŠKOVÁ, I. 1999. Zmeny v národnostnej a sociálnej štruktúre Bratislavy v 20. rokoch. In:  
*Slovenská hudba* č. 4, 1999, s. 423 - 427.

ŽURAVLEVOVÁ, D.: *Problémy slovenskej vokálnej pedagogiky*. Nahrávka realizovaná v Bratislavskom  
rozhlase, 1952.

**Information about the Author:**

Marta Polohová PaedDr., Mgr. art., PhD.

PREŠOVSKÁ UNIVERZITA V PREŠOVE

Filozofická fakulta, Inštitút hudobného a výtvarného umenia

Katedra hudby

ul. 17. novembra 1, 081 16 Prešov

polohom0@unipo.sk